

Známy sovietsky ekonóm Jevgenij S. Varga oslávil svoje 80. narodeniny zaujímavým spôsobom. Oslavovateľom narodenín predniesol základné myšlienky svojej najnovšej práce o kapitalizme nášho storočia. Koncom minulého roku dostala naša verejnosť túto jeho prácu v češtine a slovenčine.¹ Je to bezpochyby kniha, ktorú si so záujmom prečíta každý, kto sa zaujíma o súčasné ekonomicko-politické dianie.

Pre obdobie kultu osobnosti bolo charakteristické nielen dogmatické, subjektivistické skresľovanie vývoja socialistickej spoločnosti, ale aj také skresľovanie súčasného kapitalizmu, ktoré spočíva v tom, že sa neobjavovali a neštudovali nové javy kapitalizmu, ale opakovali sa v podstate iba všeobecné závery klasikov marxizmu-leninizmu, ku ktorým sa prišlo najmä na základe štúdia života kapitalistickej spoločnosti na prelome storočí. Viedlo to ku škodlivým praktickým dôsledkom najmä pre taktiku komunistických strán. Kapitalizmus sa často podceňoval, nové javy v jeho vývoji nebrali sa vždy dost na vedomie pri vytyčovaní taktických cieľov robotníckeho hnutia v kapitalistických krajinách, pri vytváraní foriem mobilizácie mäs proti kapitalizmu. V socialistických krajinách sa podceňovali úspechy vedy a techniky v kapitalistických krajinách, skúsenosti kapitalizmu sa nevyužívali pri výstavbe komunizmu.

Preto možno len privítať najnovšiu Vargovu prácu, ktorá v novom duchu ukazuje vývin kapitalizmu za posledných 60 rokov, odhaľuje a vysvetľuje súčasné procesy a tendencie v kapitalizme. Na rozdiel od bežných prác o kapitalizme, ktoré sa najčastejšie obmedzovali na vysvetľovanie rozdielu medzi kapitalizmom voľnej konkurencie a imperializmom, osvetľuje vývin samotného imperializmu. Čitateľa zaujme nielen skvelý Vargov výklad, ale najmä nový pohľad na celý rad javov súčasnej kapitalistickej spoločnosti.

I o známych problémoch hovorí autor zaujímavovo kontrastmi faktov, vtípnymi príhodami a porovnaniami, dobre vybranými číselnými údajmi. Uvádžajúc množstvo faktov, upriamuje však pozornosť čitateľa na to hlavné, na najpozoruhodnejšie — na súčasné cesty kapitalizmu a problémy jeho vystriedania komunizmom. Proti nesprávnym reformistickým názorom o povahe súčasného kapitalizmu zdôrazňuje, že sa základy kapitalizmu nezmenili a proti názorom dogmatikov vyzdvihuje možnosť rôznych foriem prechodu k socializmu. V tejto súvislosti sa v knihe venuje osobitná pozornosť otázke protiimperialistických hnutí, boju za politickú a ekonomickú nezávislosť bývalých kolónií. Tvorivo a originálne vysvetľuje Varga hlavné príčiny, prečo imperialistické krajiny doteraz hospodársky málo utrpeli stratou kolónií.

Hoci je *Kapitalizmus dvadsiateho storočia* predovšetkým populárnovedeckou ekonomickou prácou, je podnetná i pre filozofov a najmä pre sociológov, a to nielen ako príklad dobrej popularizujúcej práce. V posledných dvoch kapitolách obsahuje množstvo zaujímavých faktov o sociologických a ideologických javoch súčasného kapitalizmu, o ich novej interpretácii.

Predovšetkým nejeden čitateľ pri čítaní tejto časti hlboko pochopí význam skončovania so škodlivými naivitami, v zajatí ktorých sa donedávna žilo a žije občas ešte aj dnes pri posudzovaní kapitalizmu, a ktoré sa množili formalistickými dedukciami zo všeobecne platných téz o dožívání kapitalizmu. Vysvetľujúc rozvoj antagonistických protirečení, ktoré kapitalizmus vedú k zániku, vysvetľujúc reakčnosť kapitalizmu, ukazuje autor s vedec-

¹ J. S. V a r g a, *Kapitalizmus v 20. storočí*, Osveta, Bratislava 1962.

E. S. V a r g a, *Kapitalizmus dvacátého storočia*, Orbis, Praha 1962.

kou objektivnosťou i faktory, ktoré umožňovali kapitalizmu brániť sa pred protikapitalistickými silami, zvyšovať výrobu a produktivitu práce. Fakty, ktoré Varga uvádza, presvedčivo vyvracajú názor, že všeobecná kríza kapitalizmu znamená nevyhnutne i zastavenie rastu výroby a technického pokroku v kapitalizme, Stalinov záver, že po rozpadnutí svetového trhu sa objem výroby v kapitalistických krajinách bude znižovať. Kapitalistické krajiny dosiahli r. 1958 úroveň, ktorá sa rovnala dvojnásobnému zvýšeniu predvojnovéj výroby. Vďaka rozvoju techniky zvýšili za storočie produktivitu práce asi o 100 % a v posledných rokoch sa produktivita práce zvyšuje i za súčasného znižovania počtu robotníkov. Ukazuje sa, že súčasný kapitalizmus nielenže nezastavuje rozvoj techniky, ale práve technickým pokrokom (výroba umelých surovín, mechanizácia poľnohospodárskej výroby) dostávajú sa vyspelé kapitalistické krajiny zo závislosti od dovozu surovín z málovyvinutých krajín, vytvorili si účinné prostriedky pre vykorisťovanie týchto krajín zahraničným obchodom.

Pre filozofa a sociológa je však ešte podnetnejší autorov výklad štrukturálnych zmien v robotníckej triede, taktiky buržoázie voči robotníckemu hnutiu a zmien ideológií buržoázie.

Rýchly rozvoj techniky, automatizácia vo výrobe spôsobuje, že odborná kvalifikácia robotníkov prestáva hrať vo výrobe rozhodujúcu úlohu. Do popredia sa dostáva špecializovaný alebo polokvalifikovaný robotník a rozkladá sa vrstva robotníkov, z ktorej vyrastala robotnícka aristokracia.

Robotnícke mzdy sa nivelizujú. Odborové sväzky sa dostávajú do pozadia a významnú úlohu v robotníckom hnutí preberajú masové odbory polokvalifikovaných a nekvalifikovaných robotníkov. Táto skutočnosť, určité zvýšenie reálnych miezd v jednotlivých kapitalistických krajinách, rýchly rast zamestnancov v porovnaní s počtom robotníkov, rast vrstvy robotníckej byrokracie atď. — všetko to sú dostatočné dôvody pre to, aby sa i marxistickí sociológovia zamýšľali nad tým, či nezastaralo do určitej miery ich vysvetľovanie spoločenských kořeňov reformizmu v súčasnom robotníckom hnutí v kapitalistických krajinách.

Podobné sú podnetné i autorove úvahy o antikomunizme, ktorý spolu so snahou o zachovanie kapitalistického zriadenia predstavuje základ politiky i ideológie imperialistickej buržoázie. Antikomunizmus sa rozvinul najmä po druhej svetovej vojne a dnes je jednotiacim princípom buržoázneho sveta. Práve z toho vychádza Varga, keď uvažuje, že sa počas druhej svetovej vojny vnútorné protirečenia imperialismu pravdepodobne poslednýkrát v dejinách ukázali silnejšie ako protirečenia medzi dvoma spoločenskými sústavami. Hlavné opory monopolistického kapitálu v jeho boji proti komunizmu vidí autor v cirkvách a pravicových vedeniach sociálne demokratických strán. Ani v týchto otázkach neuberá sa teda Varga vyšliapanými chodníkmi.

Hľadanie spôsobov prekonávania zvyškov kultu osobnosti v oblasti spoločenských vied je u nás stále aktuálne. Vargova posledná práca ukazuje jeden takýto spôsob. (ak)

FYZIOLOGICKÝ PRÍSTUP K SKÚMANIU PRÁCE

Otázky pracovnej činnosti sú u nás dôležité nielen pre jej ekonomický dosah, ale aj z hľadiska teoreticko-metodologického. Najmä v minulosti sa objavovalo veľa populárnych publikácií o organizácii práce telesnej i duševnej, avšak ich spoločným

nedostatkom bola slabá teoretická úroveň a zanedbávanie fyziologických základov práce. Práve preto treba upozorniť na preklad zaujímavej populárno-vedeckej práce J. P. Frolova, *Mozog a práca* (Vydavateľstvo Osveta, Bratislava 1962).